جمهوری اسلامی ایران

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

معاونت پژوهش و فناوری

منشور و موازین اخلاق پژوهش

مرکز برنامه ریزی و سیاستگذاری پژوهشی

رعایت اصول اخلاق در پژوهش اقدامی فرهنگی است و شایسته است به منظور بالندگی این فرهنگ به ترویج و اشاعه‌ی آن اهتمام ورزیم.

نشانی : تهران، شهرک قدس، میدان صنعت، خیابان خوردین، خیابان هرمزان

نبش پیروزان جنوبی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت پژوهش وفناوری

تلفن:۸۲۲۳۳۵۲۰ - ۰۲۱ دورنگار:۸۸۵۷۵۶۷۸ - ۰۲۱

بسم الله الرحمن الرحيم

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
معاونت پژوهش و فناوری

منشور و موازین اخلاق پژوهش

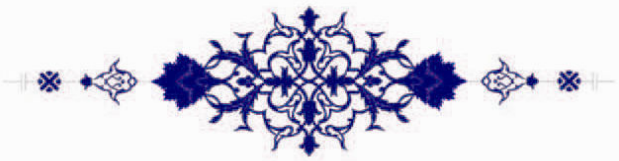

مرکز برنامه ریزی و سیاستگذاری پژوهشی

منشور و موازین اخلاق پژوهش.

تدوین: کمیته اخلاق پژوهش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

صفحه آرایی: سامان افتخار.
ناشر: دانشگاه شهید چمران اهواز.
چاپ اول: ۱۳۹۰
تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه.
لیتوگرافی چاپ و صحافی: اداره چاپ و انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز.

سرشناسه	:	ایران. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. مرکز برنامه‌ریزی و سیاستگذاری پژوهشی. کمیته اخلاق پژوهش
عنوان و نام پدیدآور	:	منشور و موازین اخلاق پژوهش/ تدوین‌کننده: کمیته اخلاق پژوهش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری؛ مدیر اجرایی لیلا فلاح‌نژاد.
مشخصات نشر	:	اهواز: دانشگاه شهید چمران، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	:	۴۸ ص.: نمونه.
فروست	:	انتشارات دانشگاه شهید چمران؛ ۵۲۲.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۱۴۱-۰۶۶-۶
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۴۱ - ۴۷.
موضوع	:	تحقیق -- جنبه‌های اخلاقی
موضوع	:	محققان -- اخلاق
شناسه افزوده	:	فلاح‌نژاد، لیلا
شناسه افزوده	:	دانشگاه شهید چمران اهواز
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۰ ۹ الف۹ج/ Q۱۸۰/۵۵
رده بندی دیویی	:	۱۷۴/۹۰۰۱۴
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۵۷۵۸۰۳

آدرس:
تهران- شهرک قدس- میدان صنعت – خیابان خوردین – خیابان هرمزان- نبش پیروزان جنوبی – وزارت علوم، تحقیقات و فناوری – معاونت پژوهشی و فناوری – مرکز برنامه‌ریزی و سیاستگذاری پژوهش.
تلفن: ۸۲۲۳۳۵۲۰-۰۲۱
دورنگار: ۸۸۵۷۵۶۷۸-۰۲۱

کلیه حقوق برای وزارت علوم، تحقیقات و فناوری محفوظ است

کمیته اخلاق پژوهش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

نام و نام خانوادگی	سمت/دانشگاه/مؤسسه پژوهشی
دکتر مظفر شریفی	رئیس مرکز برنامه ریزی و سیاستگذاری پژوهشی وزارت علوم
دکتر بختیار شعبانی ورکی	معاون پژوهش و فناوری دانشگاه فردوسی مشهد
دکتر حمیدرضا مؤمنی	معاون پژوهش و فناوری دانشگاه اراک
دکتر احمد پارسیان	عضو هیأت علمی دانشگاه تهران
دکتر سیمین حسینیان	معاون پژوهش و فناوری دانشگاه الزهرا(س)
دکتر محمد مهدی دهقان	مدیرکل برنامه ریزی و نظارت پژوهشی دانشگاه تهران
دکتر علیرضا زراسوندی	معاون پژوهش و فناوری دانشگاه شهید چمران اهواز
دکتر شهبازی نیا	عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس
دکتر پیمان صالحی	معاون پژوهش و فناوری دانشگاه شهید بهشتی
دکتر احد فرامرز قراملکی	عضو هیأت علمی دانشگاه تهران
دکتر موحدی	مدیر امور پژوهش دانشگاه صنعتی شریف
لیلا فلاح نژاد	کارشناس مسئول وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

فهرست

عنوان | صفحه

دیباچه ۱۱
منشور اخلاق پژوهش ۱۵
موازین اخلاق پژوهش
مقدمه ۱۹
فصل اول: صلاحیت تخصصی ۲۰
داشتن دانش تخصصی روزآمد در موضوع پژوهش ۲۰
آشنایی با روش متناسب با موضوع و کاربرد آن در مراحل مختلف پژوهش ۲۰
فصل دوم: انتخاب موضوع پژوهش ۲۱
اصالت، اعتبار علمی و ارزشمندی موضوعِ پژوهش ۲۱
استفاده بهینه از منابع ۲۱
فصل سوم: ویژگی‌های فردی پژوهشگر ۲۱
صداقت ۲۱
بی‌طرفی ۲۲
امانت‌داری ۲۲
شهامت و پایبندی به جستجوی حقیقت ۲۲
مشورت، نقدپذیری و رهیافت نقّادانه ۲۳
پایبندی به عنصر زمان (موعد مقرر) ۲۳
دقت در تدوین گزارش پژوهش ۲۳
فصل چهارم: تعهد و مسئولیت نسبت به ذینفعان ۲۵
رعایت منافع ذینفعان در تمام مراحل پژوهش ۲۵
اعلان مرکز پژوهش انجام شده ۲۶
فصل پنجم: حقوق آزمودنی‌ها ۲۶
آزمودنی های انسانی ۲۷
معرفی مناسب ۲۷

عنوان	صفحه

روشنگری آغازین ۲۷
رضایت آگاهانه و آزادانه ۲۷
حفظ حریم خصوصی افراد ۲۸
رازداری و ناشناخته ماندن آزمودنی ها در پژوهش ۲۹
سلامت، ایمنی و آسایش آزمودنی‌های پژوهش ۲۹
حیوانات ۳۰
گیاهان ۳۱
حفاظت از اشیاء، اسناد و مدارک، آثار باستانی و محلی ۳۱
وضوح نحوه رعایت مسائل اخلاقی ۳۲
فصل ششم: رفتارهای سوءپژوهشی ۳۲
جعل داده‌ها ۳۲
تحریف داده‌ها ۳۲
سرقت علمی ۳۴
اجاره ی علمی ۳۴
تعارض منافع ۳۴
فصل هفتم: استناد ۳۵
ارجاع و استناد به منابع مورد استفاده ۳۵
بازگفت و بازنویسی ۳۶
استناد به منابع معتبر ۳۶
ارجاع و استناد مطابق با استانداردهای بین المللی ۳۶
فصل هشتم: مالکیت معنوی و مسئولیت پژوهش انجام شده ۳۷
شرایط نویسنده‌ی پژوهش ۳۷
مسئولیت نویسندگان مقاله درباره‌ی محتوای مقاله ۳۸
وظایف نویسنده‌ی مسئول ۳۹
سپاسگزاری ۳۹
انتساب غیرواقعی ۴۰

عنوان | صفحه

مقالات مستخرج از پایان نامه ۴۰
استاد راهنما ۴۰
فصل نهم: ضوابط انتشار ۴۱
تدوین و نشر نتایج ۴۱
ارسال موازی ۴۱
ارسال مجدد ۴۱
انتشار همپوشان ۴۲
انتشار تکه‌ای ۴۲
منابع ۴۳

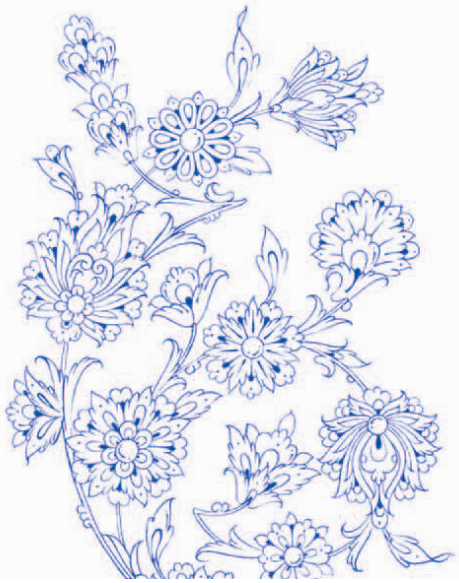

دیباچه:

هدف اصلی تمام نظامهای اعتقادی و ارزشی رسیدن به کمال واقعی و حقیقی است. پارسائی و رعایت بایدها و نبایدها نقش بسزائی را در رسیدن انسان به این کمال دارد. هر انسانی به حکم انسان بودن و نیز به حکم هدفمند بودن، نیازمند دانستن اصولی است که پرداختن به بایدها و نپرداختن به نبایدها را برای او ترسیم و مشخص سازد. افزون بر این، انسان پژوهشگر دارای وظیفه خاصی است. پژوهشگر به دنبال کشف حقیقت است و حقیقت نقطه کمال اوست و متعهد است که با اتکا به توانمندی و روحیه پرسشگری خود نسبت به کشف حقیقت و انتشار صادقانه آن بپردازد. بی تردید داشتن نظام ارزشی و پایبندی به اصول اخلاقی، او را در انتخاب موضوع تحقیق و در روند تحقیق و نیز در تشخیص بهتر و صائب تر به او کمک می کند.

منشور اخلاق پژوهش، نظامنامه یا تعهدنامه ای است که حدود اخلاقی اجزای پژوهش را ترسیم می کند. اصولاً رعایت اخلاق پژوهش تنها به پژوهشگران برنمی گردد بلکه بخش مهمی از اخلاق پژوهش متوجه سازمانهای پژوهشی یا متولیان امر پژوهش است که می توان از آن به عنوان اصول اخلاقی سازمانهای پژوهشی یاد کرد. تصمیم گیری های کلان پژوهشی نقش بسیار مهمی در هدایت پژوهش و پژوهشگران دارد و بی تردید ضرورت تدوین اصول اخلاقی سازمانهای پژوهشی را دوچندان می سازد. بنابراین برخوردار شدن از جامعه سالم پژوهشی مستلزم رعایت اصول اخلاقی پژوهش توسط پژوهشگران از یک سو و سازمانهای متولی پژوهش از سوی دیگر است. بسیاری از بایدها و نبایدهای مربوط به پژوهش بدلیل نداشتن مقررات یا عدم

آگاهی و شناخت پژوهشگران، مورد غفلت قرار می گیرند. بنابراین داشتن علم و آگاهی کافی از اصول و موازین اخلاق پژوهش موجب پیشگیری از بروز بسیاری از اتفاقات و تخلفات آگاهانه یا ناآگاهانه در حوزه پژوهش خواهد شد. در اوایل سال ۱۳۹۰ کمیته ای با عنوان اخلاق پژوهش در مرکز برنامه ریزی و سیاست گذاری پژوهشی معاونت پژوهش و فناوری وزارت علوم تحقیقات و فناوری تشکیل شد. مجموعه حاضر با هدف پیشگیری از بروز تخلفات پژوهشی آگاهانه یا ناآگاهانه توسط این کمیته در جلسات متعدد و بر اساس تجارب و واقعیت های موجود و نیز منابع ارزشمندی که در دسترس بود تهیه و تدوین گردید. این مجموعه دارای دو بخش شامل منشور اخلاق پژوهش و موازین اخلاق پژوهش است که منشور اخلاق پژوهش، مهمترین ضوابط کلی اخلاق پژوهشی را عرضه می دارد و موازین اخلاق پژوهش نیز موازین اصلی را که دانستن آنها برای پژوهشگران الزامی است تقدیم نموده است.

امید است پژوهشگران محترم با مطالعه این مجموعه در اجرای دقیق و عالمانه اجزای آن و نیز ترویج اخلاق پژوهش و ترغیب همنوعان، اهتمام ورزند و در اعتلای نظام اخلاقی پژوهش در کشور بکوشند. با استعانت از خداوند متعال و با الهام از آموزه های دینی اسلام، نظام اخلاق پژوهش کشور جمهوری اسلامی ایران می تواند سرآمد و الگوی سایر نظامهای اخلاق پژوهشی قرار گیرد.

در پایان از معاون محترم پژوهش و فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و اعضای محترم کمیته اخلاق پژوهش، دانشگاههای فردوسی مشهد، اراک،

شهید چمران اهواز، تهران، الزهراء(س)، شهید بهشتی، صنعتی شریف و تربیت مدرس و تمامی عزیزانی که در تهیه این مجموعه اهتمام داشتند تشکر و قدردانی می نمایم.

مظفر شریفی

رئیس مرکز برنامه ریزی و سیاستگذاری پژوهشی

منشور اخلاق پژوهش

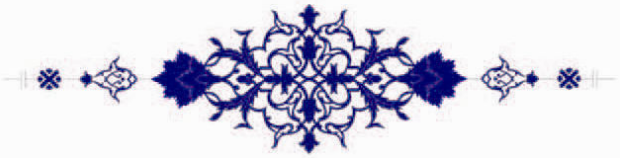

به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

با استعانت از خدای سبحان و با اعتقاد راسخ به اینکه عالم محضر خداست و او همواره ناظر بر اعمال ماست

و به منظور انجام شایسته‌ی پژوهش‌های اصیل، تولید دانش جدید و بهسازی زندگانی بشر،

ما دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های کشور:

تمام تلاش خود را برای کشف حقیقت و فقط حقیقت به کار خواهیم بست و از هر گونه جعل و تحریف در فعالیت های علمی پرهیز می کنیم.

حقوق پژوهشگران، پژوهیدگان (انسان، حیوان، گیاه و اشیاء)، سازمان‌ها و سایر صاحبان حقوق را به رسمیت می‌شناسیم و در حفظ آن می کوشیم.

به مالکیت مادی، معنوی آثار پژوهشی ارج می نهیم، برای انجام پژوهشی اصیل اهتمام ورزیده و از سرقت علمی و ارجاع نامناسب اجتناب می کنیم.

ضمن پایبندی به انصاف و اجتناب از هر گونه تبعیض و تعصب، در کلیه‌ی فعالیت‌های پژوهشی، رهیافتی تعاونانه اتخاذ خواهیم کرد.

ضمن امانت داری، از منابع و امکانات اقتصادی، انسانی و فنی موجود استفاده بهره‌ورانه خواهیم کرد.

از انتشار غیراخلاقی نتایج پژوهش نظیر انتشار موازی، همپوشان و چندگانه (تکه‌ای) پرهیز می کنیم.

اصل محرمانه بودن و رازداری را محور تمام فعالیت‌های پژوهشی خود قرار می‌دهیم.

در همه فعالیت‌های پژوهشی به منافع ملی توجه کرده و برای تحقق آن می کوشیم.

خویش را ملزم به رعایت کلیه‌ی بخشنامه‌های علمی رشته خود، قوانین و مقررات، سیاست‌های حرفه‌ای، سازمانی، دولتی و راهبردهای ملی در همه‌ی مراحل پژوهش می‌دانیم.

رعایت اصول اخلاق در پژوهش را اقدامی فرهنگی می‌دانیم و به منظور بالندگی این فرهنگ به ترویج و اشاعه‌ی آن در جامعه اهتمام می‌ورزیم.

موازین اخلاق پژوهش

۱ - مقدمه

قالَ رَسُول الله، صَلّی الله علیه و آله: انی بُعِثتُ لاتَمِّمَ مَکارِمَ الأخلاقِ.
مجمع البیان، تفسیر آیه‌ی ۴ سوره‌ی «قلم».
من برای تکمیل مکارم اخلاقی فرستاده شده‌ام. پیامبر اکرم (ص)

پژوهش‌های دانشگاهی، با تولید و نقدِ دانش و فناوری و ارائه‌ی راهبردهای تغییر اجتماعی، نقشی حیاتی در سرنوشت جوامع بشری دارند. بنابراین، انتظار می‌رود که پژوهشگران، یافته‌های علمی معتبری عرضه نمایند، تا هم در بهبود سرنوشت جامعه مؤثر باشند و هم جامعه‌ی علمی بتواند بر اساس آن، زمینه را، برای توسعه ی دانش فراهم نماید. در این میان، رعایت اصول و رفتارهای اخلاقی در انجام و انتشار پژوهش، یکی از عوامل اصلیِ اعتماد به یافته‌های آن است. نادیده گرفتن موازین اخلاق در پژوهش، آگاهانه یا ناآگاهانه، موجب افت اعتبار علمیِ یافته‌های پژوهشی است و روند تولید علم را با مشکل مواجه می‌سازد. اگرچه رفتار اخلاقی در پژوهش، در نگاه نخست، به خود فرد، وجدان و باورهایش مربوط می‌شود اما، تدوین موازین اخلاقی پژوهش، آموزش و ترویج آن در میان پژوهشگران و جامعه‌ی دانشگاهی، می‌تواند زمینه را برای رعایت و توسعه‌ی موازین

اخلاقی در عرصه ی پژوهش فراهم نماید.

از این رو، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با هدفِ حفظ منزلت، سلامت و امنیت، حریم خصوصی آزمودنی‌ها، رعایت حقوق مادی و معنوی پژوهشگران و آزمودنی‌ها، ارج نهادن به اصول اخلاق علمی و آزادی‌های علمی پژوهشگران، جلوگیری از تضعیف اعتبار ملی و بین‌المللی، اطمینان به پژوهش و پژوهشگران، ترویج رفتارهای مطلوب پژوهشی، و نیز به منظور انجام پژوهش‌هایی با اعتبار بیشتر، مبادرت به تدوین موازینِ اخلاقِ پژوهش به شرح زیر نموده است.

فصل اول: صلاحیت تخصصی

۱) داشتن دانش تخصصی روزآمد در موضوع پژوهش؛ پژوهشگر باید دارای دانش تخصصی به روز باشد و مسأله را با توجه به دانش پیشین و سنخیت آن با رشته ی علمی خود انتخاب و تدوین نماید.

۲) آشنایی با روش متناسب با موضوع و کاربرد آن در مراحل مختلف پژوهش؛ پژوهشگر باید با روش‌ها و فنون لازم

برای گردآوری داده‌های معتبر و تحلیل آنها آشنا باشد.

فصل دوم: انتخاب موضوع پژوهش

۳) اصالت[1]، اعتبار علمی و ارزشمندی موضوعِ پژوهش؛ پژوهشگر باید پژوهشی را انتخاب نماید که موضوع آن اصیل و دارای اعتبار علمی باشد و به تولید دانش جدید و یا به‌سازی زندگی بشر منتهی شود.

۴) استفاده بهینه از منابع؛ پژوهشگر موظف است موضوع پژوهش خود را با توجه به محدودیت منابع مالی، زمان و نیروی انسانی به گونه‌ای انتخاب کند که ضمن تحقق منافع ملی کشور در فهرست اولویت‌های پژوهشی نیز باشد.

فصل سوم: ویژگی‌های فردی پژوهشگر

۵) صداقت[2]؛ پژوهشگر باید یافته‌های پژوهشی اش را، به طور کامل و شفاف در اختیار جامعه ی علمی قرار دهد تا با دقت، مورد نقد و تبادل قرار گیرد. نمونه‌هایی از صداقت پژوهشگر:

1.Originality
2. Honesty

ـ ارائه و انعکاس نتایج کار پژوهشی؛ خواه فرضیه‌های اصلی پژوهش تأیید شده باشد یا نه.

ـ ذکر دقیق منابعی که در طول مدت پژوهش از آن‌ها استفاده شده و حاصل تلاش و اندیشه ی دیگران‌اند.

ـ قدردانی از حامیانِ مادی و معنویِ پژوهش.

ـ گزارش محدودیت‌های پژوهش.

۶) بی‌طرفی[1]؛ پژوهشگر موظف است که تحلیل‌ها و گزارش‌های پژوهشی‌اش را بی‌طرفانه، و بدون دخالت دادن پیش‌فرض‌ها و تمایلات خود، دیگران یا مؤسسه‌ی سفارش دهنده‌ی پژوهش، ارائه دهد.

۷) امانت‌داری؛ پژوهشگر موظف است از تمامی منابع و ابزارهایی که برای انجام پژوهش در اختیار دارد به نحو احسن نگهداری نماید و همچنین حق مالکیت فکری در برخورداری از اطلاعات به دست آمده را رعایت کند.

۸) شهامت و پایبندی به جستجوی حقیقت؛ پژوهشگر موظف است نتایج واقعی پژوهش را بدون ترس و تأثیر از فشارها و جهت‌گیری‌هایی که او را فرا گرفته است، ارائه نماید.

1. Impartiality

۹) مشورت، نقدپذیری و رهیافت نقّادانه؛ پژوهشگر موظف است از کارها و نظرات دیگران استفاده نماید؛ از خودمحوری پرهیز کند؛ ضمن ارج نهادن به نقدها، از عُجب، غرور و نابردباری دوری نماید و برای کسب معرفت، نسبت به معرفت موجود رهیافت نقّادانه اتخاذ کند.

۱۰) پایبندی به عنصر زمان (موعد مقرر)؛ پژوهشگر موظف است نتایج پژوهش خود را در موعد مقرر، انتشار دهد تا از آنها بهره‌برداری شود.

• فقط به دلایل امنیتی می‌توان انتشار نتایج پژوهش را به زمان دیگر موکول کرد.

۱۱) دقت در تدوین گزارش پژوهش؛ پژوهشگر باید به هنگام نگارش (گزارش) پژوهش توجه داشته باشد که:

_ نگارش پژوهش به گونه‌ای نباشد که کسی یا گروهی محتمل آسیب یا ضرری شود و از میدان بیرون رود.

_ جنسیت، سن، نژاد، مذهب یا تمایلات سیاسی بر نحوه ی نگارش تأثیر نداشته باشد.

_ نحوه ی گزارش نتایج پژوهش، ضامن حقوق مادی و معنوی

تمامی افراد دست اندرکار پژوهش باشد.

ـ در گزارش پژوهش، مرز بین دست آوردهای علمی پژوهشگر و یافته‌های اخذشده از کار دیگران، روشن، شفاف و بدون ابهام باشد.

ـ در گزارش پژوهش، تمام قوانین، سیاست‌ها و مقررات مربوط به پژوهشِ مورد نظر، رعایت شود.

ـ گزارش پژوهش، حاوی نگرش، پردازش، استدلال، استنتاج، و دست آورد یا اندیشه‌ای نو باشد و از بازنویسی گفته‌های دیگران، بازی با الفاظ، زیاده‌نویسی، کلی‌گویی، جزم اندیشی و مصرف گرایی پرهیز شود.

ـ میراث معرفتی برجای مانده از پیشینیان به رسمیت شناخته شود.

ـ گزارش از هرگونه تعصّب، حسادت، کینه و خشم، غرض‌ورزی عاطفی[1]، توهین و جسارت، تحقیر و استخفاف دیگران، حرمت شکنی، بزرگنمایی خود و موضوع، انفعال در نگره‌ها و باورها به دلیل دگرباوری، فریب، آزار و اذیت، بهره‌برداری ناپسند از واژه‌ها

۱- غرض‌ورزی عاطفی یعنی؛ در پی تأمینِ منافع و علایق فردی خود و گروهی محدود از دانشمندان- اجتماعات علمی ذینفع- که پژوهشگر به‌آن تعلق دارد، بودن.

و افراد به دور باشد.

فصل چهارم: تعهد و مسئولیت نسبت به ذینفعان

۱۲) رعایت منافع ذینفعان در تمام مراحل پژوهش؛

پژوهشگر در تعریف، اجرا و همچنین گزارش پژوهش، نسبت به منافع ذینفعان (خویشتن، صاحبان و سرمایه‌گذاران پژوهش، آزمودنیها، جامعه ی علمی و دیگر محققان، مخاطبان، کاربران و استفاده‌کنندگان، همکاران تحقیق، مردم، جامعه و سازمان) مسئول است و باید نقاط ضعف پژوهش، تقارن اطلاعات، محدودیت‌های تحقیق و تعارض منافع را به اطلاع آنها برساند.

• پژوهشگر نسبت به مدیریت و استفاده ی مؤثر از منابعی (منابع اقتصادی، انسانی و فنی) که سرمایه‌گذاران پژوهش در اختیار او قرار داده‌اند، مسئول است و نباید بیش از اندازه‌ی واقعی درخواست هزینه‌ی تحقیق کند و از منابع مالی سوءاستفاده نماید.

• پژوهشگر مجاز نیست برای خدمات یک طرح واحد، از دو منبع، اعتبار مالی بگیرد، مگر برحسب اطلاع و توافق آن دو منبع.

• پژوهشگر نباید در ازای دریافت وجوهی از متولیان تحقیق، نتایج خاصی از پژوهش را کتمان کند یا گزارش‌های چندگانه‌ای تهیه نماید که موجب مخدوش شدن نتایج تحقیق و سردرگمی خوانندگان شود.

۱۳) اعلان مرکز پژوهش انجام شده: مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد، دکتری و طرح‌های پژوهشی، متعلق به دانشگاهی است که پایان‌نامه یا طرح پژوهشی در آنجا تدوین و انجام شده است. بنابراین، کلیه مقالات مستخرج از این پایان‌نامه‌ها و طرح‌ها باید با نام دانشگاه مربوطه انتشار یابند.

فصل پنجم: حقوق آزمودنی‌ها

آزمودنی‌ها[1] شامل: آزمودنی‌های انسانی[2]، حیوان، گیاه و اشیاء می‌باشند.

---

1. Participants

۲- آزمودنی‌های انسانی؛ افرادی هستند که پژوهش به نوعی بر اساس مشارکت آنها و اطلاعاتی که (به روش مصاحبه، پرسشنامه، آزمایش و...) در اختیار می‌گذارند، شکل می‌گیرد.

* آزمودنی‌های انسانی:

۱۴) معرفی مناسب[1]؛ اخلاق پژوهش علمی اقتضا می‌کند که پژوهشگر خود را به آزمودنی‌ها معرفی کند، و از ارائه‌ی اطلاعات نادرست درباره‌ی خود اجتناب ورزد.

۱۵) روشنگری آغازین[2]؛ پژوهشگر موظف است آزمودنی‌ها را از نوع پرسش های پژوهش، درجه ی حساسیت این پرسش‌ها و تأثیرهای احتمالی پژوهش بر آنها، آگاه کند.

۱۶) رضایت آگاهانه و آزادانه[3]؛ پژوهشگر باید رضایت آگاهانه ی مشارکت‌کنندگان را جلب نماید و در مواقع لزوم، اطلاعاتی را راجع به هدف، روش‌ها، خطرها، مشکلات، ناملایمات و پی آمدهای احتمالی پژوهش در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار دهد. آزمودنی‌ها باید آزادانه و نه از روی اجبار درپژوهش مشارکت نمایند و در شرایطی که پژوهش پر خطر است، باید فرصت‌های مناسب برای سر باززدن از مشارکت در پژوهش، بدون دردسر یا گرفتاری، به آنها داده شود. همچنین، پژوهشگر موظف است

1.Proper identification
2.Clear outset
3.Free and informed consent

فواید عینی پژوهش را در ارتباط با موضوع تحقیق و نیز گسترش دانش، تصریح نماید (یعنی پژوهش مورد نظر، فواید آشکاری برای جامعه دارد و فاقد هرگونه زیان بالقوه برای فرد و جامعه است).

۱۷) حفظ حریم خصوصی[1] افراد[2]؛ پژوهشگر حق ندارد بدون توافق آگاهانه با افراد آزمودنی، به حریم شخصی آنها، وارد شود.

• پژوهشگر باید به حریم خصوصی افراد، احترام بگذارد و از اجبار برای کسب اطلاعات خصوصی از مشارکت‌کنندگان خودداری نماید.

• پژوهشگر موظف است اطلاعات مربوط به آزمودنی‌ها را، فقط به منظور هدف‌های پژوهشی مورد استفاده قرار دهد و از کاربرد آنها در شرایط دیگر و یا برای مقاصد شخصی، پرهیز کند. پیش شرط طبیعی برای استفاده ی مجدد از این اطلاعات، رضایت مجدد شخص مذکور، درباره ی آن اطلاعات است. این شرط، برای داده‌هایی که بر اساس آنها شخص مشارکت‌کننده در

1.Privacy

۲-چیزی خصوصی نامیده می‌شود که فرد بتواند دسترسی به آن را در مهار خود داشته باشد. حریم خصوصی نیز عبارت است از آنچه که افراد حق دارند بر پنهان نگاه داشتن مطلق یا نسبی آن، و دیگران مکلفند به محترم داشتن این پنهانکاری.

پژوهش، شناسایی نمی‌شود، به کار نمی‌رود.

۱۸) رازداری و ناشناخته[1] ماندن آزمودنی ها در پژوهش؛

زمانی که پژوهشگر به برخی از اسرار افراد یا سازمانی دست یافت، موظف است از فاش نمودن آنها اجتناب نماید و در عین حال به هیچ وجه نباید راه و نشانه‌ای برای شناسایی آزمودنی‌ها در پژوهش بگذارد تا افرادی که نتایج پژوهش او را می‌خوانند، آزمودنی‌ها را شناسایی کنند. همچنین، چنانچه پژوهشگر از هویت آزمودنی‌ها اطلاع دارد، باید تضمین نماید که هویت آنها را هرگز فاش نخواهد کرد.

۱۹) سلامت، ایمنی[2] و آسایش آزمودنی‌های[3] پژوهش؛

پژوهشگر موظف است سلامتی و آسایش جسمانی و ذهنی آزمودنی‌ها را مورد توجه قرار دهد و از پیش، تمامی احتیاط‌های لازم را، برای جلوگیری از مخاطرات احتمالی، در نظر بگیرد.

• منافع جامعه یا پیشرفت علم نمی‌تواند توجیه کننده‌ی قراردادن آزمودنی‌ها در معرض ضرر و زیان غیرمعقول باشد و یا محدودیتی در اِعمال اراده و اختیار آنها ایجاد نماید.

1- Confidentiality
2.Safety
3.Welfare of the Respondents

• افراد آسیب‌پذیر به دلیل موقعیت نامساعدشان نباید هدف پژوهش قرار گیرند.

• چنانکه اهداف پژوهش، انتخاب افراد آزمودنی را اجبار می‌کند، آزمودنی‌های انتخاب شده، باید اولین دریافت‌کنندگان مزایای آینده ی پژوهش مورد نظر باشند.

• برای تحمل خطرات تحقیق توسط این گروه، باید تا حد ممکن فشارها و خطرات احتمالی کاهش داده شوند.

۲۰) حیوانات؛ پژوهشگر باید هنگام استفاده از حیوانات برای پژوهش‌های علمی، مراقب باشد تا با توجه به مقررات انجام آزمایش، عمل نماید. همچنین باید نکات زیر را مورد توجه قرار دهد:

• حیوانات باید در شرایطی قابل قبول نگهداری شوند و انواع نیازهایشان اعم از غذا، آب، خواب و... تأمین گردد.

• پژوهشگر باید دلایل کافی برای انجام پژوهش روی حیوانات را داشته باشد.

• پژوهشگر مجاز نیست، حیوانات را تحت فشار، درد، استرس و آسیب زیاد قرار دهد.

• پژوهشگر موظف است از ضوابط و استانداردهای ارائه شده برای مراکز نگهداری حیوانات آزمایشگاهی (مانند محیط نگهداری، بهداشت، دمای حرارت، کاهش درد به هنگام آزمایش) مطلع باشد و آنها را رعایت نماید.

۲۱) گیاهان؛ پژوهشگر مجاز نیست در حین پژوهش صدمه‌ای به گیاهان – خواه در روند پژوهش باشند و خواه نباشند- وارد نماید. بدیهی است هرگونه مداخله‌ای در حیات گیاه باید با دلایل قانع‌کننده و توجه به پیآمدهای آن برای جامعه ی بشری، صورت پذیرد.

• پژوهشگر موظف است از خط‌مشی‌های سیاسی و اجتماعی- ملی و بین‌المللی- و ضوابط و استانداردهای ارائه شده برای حفظ محیط زیست آگاه باشد و آنها را رعایت نماید.

۲۲) حفاظت از اشیاء، اسناد و مدارک، آثار باستانی و محلی؛ پژوهشگر موظف است به هنگام پژوهش بر روی اشیاء باستانی و مطالعه ی اسناد و مدارک قدیمی، از ضوابط و استانداردهای ارائه شده برای پژوهش بر روی آنها، آگاه بوده و در جریان پژوهش صدمه‌ای به آنها وارد ننماید.

• پژوهشگر در همه ی شرایط، موظف به حفظ سلامت محیط می‌باشد.

۲۳) وضوح نحوه رعایت مسائل اخلاقی؛ پژوهشگر موظف است همواره نحوه‌ی رعایت مسائل اخلاقی را در تمام گزارش های پژوهشی، مقالات، پایان‌نامه‌ها و ...، به طور آشکار مشخص نماید.

فصل ششم: رفتارهای سوءپژوهشی

۲۴) جعل داده‌ها[1]؛ عبارت است از گزارش مطالب غیرواقعی و ارائه ی داده‌ها یا نتیجه‌های ساختگی به عنوان نتیجه‌های آزمایشگاهی، مطالعات تجربی و یا یافته‌های شخصی. مانند:

_ ارائه ی نتیجه‌های ساختگی به عنوان نتیجه‌های آزمایش یا خروجی نرم افزار.

_ جابه جا کردن نتیجه‌های یک بررسی با نتیجه‌های بررسی دیگر.

۲۵) تحریف داده‌ها[2]؛ منظور از تحریف داده‌ها آن است که ثبت وارائه‌ی نتیجه‌های پژوهشی به نحوی باشد که مواد پژوهش،

1.Fabrication
2.Falsification

وسیله‌ها و ابزار، یا فرآیند جمع‌آوری داده‌ها دستکاری شود،یا داده‌ای حذف یا تغییر یابد و نتیجه ی پژوهش در راستای اهداف خاص دنبال شود. مانند:

ـ ارائه ی مراحل آزمایشگاهی یا فرایندهای غیرواقعی تحلیل، برای رسیدن به نتیجه‌هایی که در مقاله داده شده است.

ـ دست‌کاری نتیجه‌های به دست آمده از شبیه‌سازی یا آزمایش های تجربی.

ـ حذف بخشی از داده‌ها، نتیجه‌های آزمایشگاهی، یا بخشی از تحلیل‌های نظری که ارائه ی آنها، نتیجه‌های به دست آمده را مورد تردید قرار می‌دهد.

ـ استفاده از نرم افزارهای مختلف برای ایجاد تغییرهای مورد نظر در شکل‌ها یا نمودارها.

ـ دست‌کاری ِشرایط آزمایشگاه برای رسیدن به نتیجه‌های دلخواه.

ـ خوش رنگ وآب جلوه دادن[1] یا بزرگ‌نمایی امور کوچک با هدفِ پنهان کردن واقعیات بزرگتر.

1.Juicy Quotes

۲۶) سرقت علمی[1]؛ شامل اقتباس نزدیکِ افکار و الفاظ نویسنده دیگر، تناظر یک به یک در بیان اندیشه‌ها و شباهت‌های ساختاری در نوشتار یا انتساب ایده‌ها، فرآیندها، نتیجه‌ها یا کلمه های دیگران به خود، بدون ارجاع مناسب است.

• ترجمه‌ی کل یا بخشی از آثار دیگران بدون کسب اجازه از مبادی ذی‌ربط، و معرفی آن به عنوان یک پژوهش اصیل علمی، از مصادیق سرقت علمی است.

۲۷) اجاره ی علمی؛ منظور از اجاره‌ی علمی این است که پژوهشگری به جای آنکه خود به انجام پژوهش بپردازد، افرادی را برای این منظور به کار گیرد و خودش در فعالیت پژوهشی چندان تلاش نکند، سپس، بعد از تحویل کار، با دخل و تصرف اندکی در پژوهش صورت گرفته، آن را به نام خود منتشر نماید.

۲۸) تعارض منافع[2]؛ مجموعه شرایطی که در آن تصمیم حرفه ای در مورد یک هدف اولیه (تعهد اصلی پژوهشگر به آزمودنیها) تحت تأثیر یک منفعت ثانویه (مالی، اعتبار فردی، اعتبار دانشگاهی، شهرت و...) قرار می‌گیرد.

• نویسنده مقاله باید منافع همه‌ی ذینفعان را به عنوان معتمدان

1.Plagiarism
2.Conflict of Interest

آنها در نظر گیرد و هرگونه تعارض منافع را که از نگاه ذینفعان مختلف پوشیده است، در متن یا ذیل مقاله، به طور شفاف اعلام نماید.

• نویسنده باید منابع تأمین هزینه‌های پژوهش و نگارش مقاله را به طور شفاف معرفی نماید و قرارداد میان او و حامی مالی پژوهش نباید به هیچ عنوان باعث منع اعلام تعارض منافع در مقاله باشد.

فصل هفتم: استناد

۲۹) ارجاع و استناد[1] به منابع مورد استفاده؛ پژوهشگر موظف است در صورت استفاده‌ی مستقیم یـا غیرمستقیم ازآثـار دیگران[2] ، به آنها استناد نماید.

• هنگامی که عین سخنان یا نوشته‌های یک پژوهشگر مورد استفاده قرار می‌گیرد، باید از استانداردهای نشان‌دهنده ی نقل

1.Citation

۲- **سند:** اسناد تا آن جایی که در قالب‌های خاصی تهیه می‌شوند، موضوعاتی استاندارد به حساب می‌آیند و شامل موارد زیر خواهند بود: کتاب، مجله، روزنامه، گزارش‌های سالانه، آمارها، احکام قضایی، یادداشت ها، گزارش‌های موردی، قراردادها، پیش‌نویس‌ها، گواهینامه‌ها، دفترچه‌های خاطرات، اظهارنظرهای کارشناسانه، مصاحبه‌ها، جلسات علمی، جداول، نمودارها، نقشه‌ها، لوح‌های فشرده، فیلم‌ها، تصاویر، برنامه های تلویزیونی، رادیویی، سخنرانی‌ها، صفحات وب، پایگاه‌های آنلاین، وبلاگ‌ها، پست‌الکترونیکی و ...

قولِ مستقیم[1] استفاده شود.

• استفاده از اَشکال، جداول و پرسشنامه ی تدوین شده توسط دیگران، در مقاله یا گزارش پژوهشی خود، مستلزم ارجاع به متن اصلی و اجازه ی کتبی از مالک معنوی آن است.

۳۰) بازگفت[2] و بازنویسی؛ پژوهشگر موظف است زمانی که اطلاعاتی را از منبعی همراه با حفظِ معنی اصلی متن و منظور نویسنده، با استفاده از واژه‌های خود، نقل می‌کند، به منبع اصلی آن، ارجاع دهد.

۳۱) استناد به منابع معتبر؛ مجله‌ی مورد استفاده، سایتِ حامی مقاله و نویسنده ی مقاله، باید موثق و معتبر باشند و نباید از منابع مشکوک یا فاقد اعتبار علمی، استفاده یا به آنها استناد کرد.

۳۲)ارجاع و استناد مطابق با استانداردهای بین المللی؛

۱- برخی از مهمترین استانداردهای نشان‌دهنده‌ی نقل‌قول مستقیم عبارتند از: قرار دادن عین متن مورد استفاده در داخل گیومه «»، معرفی منبع متن مورد استفاده در یک عبارت مقدماتی، فاصله گرفتن از سر سطر و کوچک‌تر کردن متن مورد نظر است.

۲- بازگفت (Paraphrasing) به صورت به کار بردن مترادف کلمات، تغییر ساختار جملات، تبدیل از معلوم به مجهول و بر عکس، تغییر اجزای کلام می‌باشد، که باید در این صورت نیز حتما منبع آن ذکر گردد.

نویسنده در ارجاع‌دهی باید از یکی از استانداردهای کتاب شناختی[1] استفاده نماید.

• در صورت استفاده از منابع و آثار الکترونیکی نیز باید کلیه ی موازین اخلاقی مرتبط با منابع و آثار چاپی رعایت گردد.

فصل‌هشتم: مالکیت معنوی[2] و مسئولیت پژوهش انجام شده

۳۳) شرایط نویسنده‌ی پژوهش؛ شخصی نویسنده (یا یکی از نویسندگان) پژوهش (طرح پژوهشی، مقاله، کتاب و ...) خواهد بود که دست کم مشمول یکی از موارد زیر باشد:

۱.سهم قابل توجهی در: الف) ارائه ی ایده ی پژوهشی یا طراحی مطالعه، ب) جمع‌آوری داده‌ها، ج) تحلیل و تفسیر داشته باشد.

۲.در نوشتن پیش‌نویس مقاله و اصل آن، یا مرور نقّادانه ی آن، که منجر به اصلاح محتوای علمی مقاله می‌گردد، نقش داشته باشد.

۳.مقاله‌ی نهایی را مطالعه و تأیید کرده باشد.

1. Bibliography
2.Intellectual property

• فردی که بیشترین سهم را در انجام پژوهش داشته است، نویسنده‌ی اول خواهد بود.

• نام تمامی اشخاصی که معیارهای نویسندگی مقاله را دارند باید به عنوان نویسنده، در بخش نویسندگان مقاله آورده شود، حتی اگر همکاری آنها با آن مرکز یا تیم پژوهشی، به هر علتی، قطع شده باشد.

• از تعیین مؤلف افتخاری (فرد یا افرادی که هیچ گونه نقشی در جنبه‌های علمیِ پژوهش نداشته اند) و حذف مؤلف حقیقی (فرد یا افرادی که نقش به سزایی در جنبه‌های علمیِ پژوهش داشته اند)، باید خودداری شود.

۳۴) مسئولیت نویسندگان مقاله درباره ی محتوای مقاله؛

تمامی نویسندگان باید مسئولیت محتوای مقاله درباره ی نکاتِ زیر را بپذیرند:

۱.صحت مطالب مندرج در مقاله.

۲.پای بندی به راهنماهای اخلاق در پژوهش.

• توافق در مورد ترتیب اسامی باید بر اساس سهم هر یک از نویسندگان در نگارش مقاله و مشارکت خلاقانه ی آنها باشد، نه

بر اساس جایگاه یا سوابق افراد.

۳۵) وظایف نویسنده ی مسئول[1]؛ نویسنده ی مسئول، کسی است که مسئولیت گروه پژوهشی و صحت کل پژوهش را می پذیرد؛ و همچنین، از سوی سایر نویسندگان، مسئولیت مکاتبات و پاسخ گویی به ابهامات و ایرادات مطرح شده در مورد مقاله، و انتقال نظرات و مکاتبات مهم به سایر نویسندگان و تنظیم روابط بین آنها را بر عهده می‌گیرد.

۳۶) سپاسگزاری[2]؛ نام کلیه ی افرادی که در اجرای پژوهش، مساعدتی مبذول داشته‌اند اما، معیارهای درج نام در بخش نویسندگان مقاله را ندارند، در بخش سپاسگزاری، با ذکر نوع مشارکت، آورده می‌شود.

- کسی که به چند سوال تخصصی پژوهشگر پاسخ داده است، نباید انتظار داشته باشد جزء نویسندگان باشد، بلکه باید از او سپاسگزاری شود.
- اگر در هنگام مشورت با فردی، مسیر پژوهش تغییر کند و نتیجه‌های مهمی از پیشنهادهای وی به دست آید، ذکر نام او به

1.Corresponding author
2.Acknowledgment

عنوان نویسنده ی مقاله یا گزارش بلامانع است.

۳۷) انتساب غیرواقعی (جعلی) به مؤسسه، مرکز یا گروه آموزشی ای که نقشی در اصل پژوهش مربوطه یا در فعالیت حرفه‌ای فرد نویسنده ندارد، غیرمجاز است.

۳۸) در مقالات مستخرَج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری، به ترتیب، اسم دانشجو، استاد(ان) راهنما و استاد(ان) مشاور آورده می‌شود.

۳۹) استاد راهنما یا سرپرست پژوهش در هر شرایطی باید پاسخگوی درستی و نادرستی مندرجات پژوهش باشد. خواه مستقیماً در پژوهش مشارکت داشته باشد و خواه به دلایلی قادر به نظارت دقیق بر پژوهش و انتشار نتایج آن نبوده باشد.

• اگر پژوهشگر بدون هیچ تلاشی برای اطلاع‌رسانی به استاد راهنما یا سرپرست گروه پژوهشی، مطلبی را به نام او منتشر کند، تمام مسئولیت بر دوش پژوهشگر است و پس از آن، استاد راهنما یا سرپرست گروه پژوهشی، باید ضمن اقدام قانونی، در اسرع وقت اطلاع‌رسانی نماید.

فصل نهم: ضوابط انتشار

۴۰) تدوین و نشر نتایج؛ پژوهشگر موظف است در تمام مراحل انجام پژوهش، یافته‌های پژوهش و روش‌های به کار گرفته شده برای گردآوری و تحلیل آنها را به نحو روشن و شفاف، ساده، معنی‌دار[1] و قابل استفاده ی دیگران تدوین کند و انتشار دهد.

۴۱) ارسال موازی؛ ارسال همزمان یک مقاله، جهت بررسی و چاپ در دو یا چند مجله ی چاپی یا الکترونیکی مجاز نمی‌باشد.

۴۲) ارسال مجدد[2]؛ ارسال مجدد یک مقاله ی چاپ شده در نشریه ی چاپی یا الکترونیکی به یک مجله‌ی دیگر جهت بررسی و چاپ غیر مجاز است.

- چنانچه نویسنده‌ی مقاله‌ای که در یک نشریه در دست بررسی برای انتشار است، تصمیم بگیرد، به هر دلیلی، آن مقاله را برای نشریه‌ی دیگری ارسال نماید، باید ابتدا انصراف خود را از انتشار مقاله، به صورت کتبی به نشریه‌ی اول اعلام نماید. این کار، حداکثر تا پیش از اعلام پذیرش مقاله برای انتشار در نشریه‌ی

1.Meaningful
2.Duplicate submission

اول امکان‌پذیر است.

• چنانچه نتایج یک پژوهش به صورت خلاصه در مجموعه مقالات یک کنفرانس علمی به چاپ رسیده باشد، ارسال آن، جهت بررسی و چاپ به صورت کامل در یک مجله، بلامانع است.

۴۳) انتشار همپوشان[1]؛ پژوهشگر مجاز نیست، داده‌های مقاله ی پیشین خود را با اندکی تغییر در متن، در مقاله‌ای با عنوان جدید به چاپ رساند.

• تکرار قسمت‌هایی از بخش مواد و روش‌ها در مقالات بعدیِ همان نویسنده(گان)، در صورت ضرورت، بلامانع است، اما در هر حال ذکر مرجع لازم می‌باشد.

۴۴) انتشار تکه‌ای[2]؛ در صورتی که نتایج پژوهش در یک مقاله به صورت یکپارچه قابل انتشار باشد، پژوهشگر مجاز نیست آن نتایج را در چند بخش جداگانه و در چند مقاله مستقل به چاپ برساند.

1.Overlapping publication
2.Partial publication

منابع:

ـ آرامش، کیارش (۱۳۸۸) پیش‌نویس راهنمای کشوری اخلاق در انتشار آثار پژوهشی علوم پزشکی، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.

ـ تابعی، سیدضیاء الدین؛ محمودیان، فرزاد (۱۳۸۶) اخلاق در پژوهشگری، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال دوم، شماره های ۱و ۲.

ـ توکلی، محمدجواد (۱۳۸۸) اقتصاد پژوهش؛آسیب‌شناسی معادلات اقتصادی حاکم بر بازار پژوهش، پژوهش، سال اول، شماره دوم.

ـ حق‌شناس، محمد؛ ذاکری، سیدمحمدحسین (۱۳۸۷) جستجوی مفاهیم اخلاق زیست محیطی در آموزه‌های اسلامی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال سوم، شماره های ۱و ۲.

ـ حکیم باشی،حسن(۱۳۸۴)آسیب‌شناسی مقاله‌نویسی و پژوهش در مطبوعات دینی، فصلنامه پژوهش و حوزه، شماره ۲۴.

ـ خاکی‌صدیق، علی (۱۳۸۹) مقدمه‌ای بر اخلاق پژوهش و اخلاق نویسندگی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی، تهران.

_ خالقی، نرگس (۱۳۸۷) اخلاق پژوهش در حوزه علوم اجتماعی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال سوم، شماره ۱ و ۲.

_ شریفی، احمد حسین (۱۳۸۸) اخلاق پژوهشگران: بحثی درباره‌ی نقش پارسایی در پژوهش، پژوهش سال اول، شماره دوم.

_ شعبانی‌ورکی، بختیار (۱۳۸۵) منطق پژوهش در علوم تربیتی و اجتماعی: جهت‌گیری نوین، چاپ اول، انتشارات به نشر، مشهد.

_ عابدی سروستانی، احمد؛ شاه‌ولی، منصور (۱۳۸۸) نقش ترویج کشاورزی در ارتقاء اخلاق زیست محیطی کشاورزان، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال چهارم، شماره‌های ۱و ۲.

_ عزیزی، فریدون؛ اعتمادی، آرش(۱۳۸۴) تعهدات اخلاق نویسندگان مقالات، مجله پژوهش در پزشکی، سال ۲۹، شماره ۲.

_ فراستخواه، مقصود (۱۳۸۵) اخلاق علمی رمز ارتقای آموزش عالی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، شماره ۱.

_ فرامرز قراملکی، احد (۱۳۸۳) خاستگاه اخلاق پژوهش، آینه میراث، دوره‌ی جدید، شماره ۲۷.

_ فلیک، اووه (۱۳۸۷) درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه‌ی هادی جلیلی، چاپ اول، نشر نی، تهران.
_ قانعی، مصطفی و همکاران (۱۳۸۷) مدیریت اجرایی اخلاق در پژوهش‌های علوم پزشکی: نتایج یک کارگاه، مجله اخلاق و تاریخ پزشکی، ۱(۱): ۱۶-۵.
_ گال، مردیت؛ بورگ، والتر؛ گال، جویس (۱۳۸۴) روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم‌تربیتی و روانشناسی، ترجمه احمدرضا نصر و همکاران، جلد اول، چاپ دوم، انتشارات سمت، تهران.
_ لشکربلوکی، مجتبی (۱۳۸۷) چارچوب تدوین ارزش‌ها و اخلاق حرفه‌ای پژوهش‌های علمی و فناوری، فصلنامه‌ی اخلاق در علوم و فنّاوری، سال سوم، شماره‌های ۱و ۲.
_ مبشر، مینا؛ موسوی، فاطمه؛ نخعی، نوذر؛ شیبانی، وحید (۱۳۸۵) بررسی رعایت اخلاق در پژوهش بر حیوانات آزمایشگاهی به روش کیفی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، پیوست شماره ۱.
_ محمودی، علی (۱۳۸۶) نگرش فلسفی بر اخلاق در پژوهش،

فصلنامه دانشگاه اسلامی، سال یازدهم، شماره ۴.

_ ودادهیر، ابوعلی؛ فرهود، داریوش؛ قاضی طباطبایی، محمود، توسلی، غلامعباس (۱۳۸۷) معیارهای رفتار اخلاقی در انجام کار عملی (تاملی بر جامعه‌شناسی اخلاق در علم- فن آوری مرتن و رزنیک)، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال سوم، شماره های ۳و ۴.

_ Boulton, M., Brown, N., Lewis, G., & Webster, A. (2004). Implementing the ESRC Research Ethics Framework: The Case for Research Ethics Committees: York: SATSU, University of York and School of Social Sciences and Law, Oxford Brookes University. www.gold.ac.uk/media/ESRC_Re_Ethics_Frame_tcm6-11291.pdf

_ Buchanan, E. A., & Hvizdak, E. E. (2009). Online survey tools: Ethical and methodologiEthics, 4(2), 37-48.

_Chakladar, A., Eckstein, S., & White, S. M. (2011). Paper use in research ethics applications and study con-

duct. Clinical Medicine, Journal of the Royal College of Physicians, 11(1), 44-47.

_ Chaudhury, Neelam and Kumar, Nandini K. (2006) ETHICAL GUIDELINES FOR BIOMEDICAL RESEARCH ON HUMAN PARTICIPANTS, INDIAN COUNCIL OF MEDICAL RESEARCH, NEW DELHI, Published by: Director-General, New Delhi 110 029, www.icmr.nic.in.

_ Connolly, Paul (2003) Ethical Principles for Researching Vulnerable Groups, University of Ulster, Commissioned by the Office of the rience in Human Research Ethics. Journal of Academic Ethics, 7(1), 27-31. Ferguson, K., Masur, S., Olson, L., Ramirez, J., Robyn, First Minister and Deputy First Minister.

_ Davey, K. G. (2009). Reflections on My Experience in Human Research Ethics. Journal of Academic Ethics, 7(1), 27-31.

_ Ferguson, K., Masur, S., Olson, L., Ramirez, J., Robyn,E., & Schmaling, K. (2007). Enhancing the culture of research ethics on university campuses. Journal of Academic Ethics, 5(2), 189-198.

_ Guidelines for Ethical Research in Australian Indig-

enous Studies, Published by the Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies, (2011) www.aiatsis.gov.au

_ Hebert, P. C., & Fergusson, D. A. (2010). Are we keeping research participants safe enough? Canadian Medical Association Journal, 182(10), E428.

_ Horner, J., & Minifie, F. D. (2011). Research (RCR)--Historical and Ethics I: Responsible Conduct of Research

(RCR)--Historical and Contemporary Issues Pertaining to Human and Animal Experimentation. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 54(1), S303.

_ Januszewski, A., Nichols, R., & Yeaman, A. R. J. (2001). Philosophy, methodology, and research ethics. TechTrends, 45(1), 24-27.

_ Macfarlane, B., & Saitoh, Y. (2008). Research Ethics in Japanese Higher Education: Faculty Attitudes and Cultural Mediation. Journal of Academic Ethics, 6(3), 181-195.

_ Paul, H. (2009). Research ethics review: Do it once and do it well. CMAJ: Canadian Medical Association Journal, 180(6), 597.